

Mokytojų išvalgos apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymą muzikos mokyklose

Teachers' Insights on the Development of Personal Competence of Pupils with Visual Impairments in Music Schools

Aleksandra Žuk-Butkuvienė

Vilniaus r. Pagirių meno mokykla
E. p. aleksandra.butkuviene@gmail.com

Santrauka. Remiantis Europos Sąjungos bei Lietuvos teisės aktais, reglamentuojančiais švietimo, neformaliojo ugdymo bei mokymosi ir švietimo pagalbos specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams, tikslus ir organizavimo ypatumus, lietuvių ir užsienio autorių moksliniais tyrimais, galima teigti, jog muzikine veikla specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokiniams sudaromos sąlygos atsiskleisti, stiprinti asmeninę kompetenciją. Tačiau trūksta tyrimų, analizuojančių mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymą(si) muzikos mokyklose neformaliojo ugdymo ir formalųjį ugdymą papildančiomis muzikos ir meno programomis.

Tyrimo tikslas – atskleisti mokytojų išvalgas apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymą(si) muzikos mokyklose. Tyrimo tikslui pasiekti bei problemai spręsti naudotas kokybinis tyrimas, pagrįstas kokybine turinio analizės tyrimo strategija.

Asmeninė kompetencija gali būti apibrėžiama kaip atitinkami komponentai, sudarantys trijų įgūdžių rūšis: savęs pažinimo (savijauta, saviraiška, savarankiškumas), savęs vertinimo (įsivertinimas, savigarba, pasitikėjimas savimi), savikontrolės (savireguliacija, sprendimų priėmimas, atsakingumas, komunikabilumas). Pusiausvyrai struktūruoto interviu su penkiomis mokytojomis rezultatai leidžia teigti, kad tikslingas mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymas(is) gali padėti formuoti vaikų socialinius įgūdžius, stiprinti ir plėsti juos praktinė patirtimi. Muzikos mokyklos turi galimybę ugdyti mokinius, turinčius regos sutrikimų, individualizuojant ugdymo programas, sudarant sąlygas atsiskleisti vaiko gabumams ir patenkinti individualius saviraiškos poreikius, puoselėti prigimtinės vaiko galias, pasirengti atsakingam savarankiškam gyvenimui, suvokti bendrąsias vertybes ir jomis grįsti tolesnį gyvenimą.

Prasminiai žodžiai: asmeninė kompetencija, regos sutrikimai, neformalusis švietimas.

Summary. According to the legal acts of the European Union and Lithuania regulating the aims and peculiarities of the organization of education, non-formal education and learning and educational assistance for pupils with special educational needs, scientific research of Lithuanian and foreign authors, it can be stated that musical activity for pupils with special educational needs benefits revealing and strengthening of their personal competence. However, the research on development of personal competence through non-formal and formal education, complemented with music and art programs for children with special needs, especially students with visual impairments, is insufficient.

Received: 2021-09-15. Accepted: 2021-10-15

Copyright © 2021 Aleksandra Žuk-Butkuvienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The aim of the research is to reveal teachers' insights on the development of personal competence of pupils with visual impairments in music schools. To reveal the aim of this work and to reach its goals qualitative research based on qualitative content analysis is used. The methods to collect information are: semi-structured interviews and monitoring.

Personal competence can be defined as corresponding components, that make up three types of skills: self-understanding (well-being, self-expression, independence), self-evaluation (self-assessment, self-esteem, self-confidence), self-control (self-regulation, decision-making, responsibility, sociability). The results of the semi-structured interview with 5 teachers suggest that purposeful development of personal competence of pupils with visual impairments can help to create and implement already existing social skills, to strengthen and expand them with practical experience. Music schools have an opportunity to educate pupils with visual impairments by individualizing curricula, enabling them to disclose their talents and meeting their individual needs for self-expression, nurturing innate powers, preparing for autonomous life, understanding common values, which will later be used as a framework for their future lives.

Keywords: personal competence, visual impairments, non-formal education.

Įvadas

Šiuolaikinėje sparčiai kintančioje visuomenėje nuolatinis mokymasis ir pažanga užima itin svarbią vietą kiekvieno žmogaus gyvenime bei visos valstybės vystymosi procese. Europos Sąjungos (ES) strateginius tikslus atitinkančioje Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012) vienas pagrindinių šiems tikslams įgyvendinti skirtų uždavinių – tobulėjantis ir besivystantis švietimas, mokymas ir mokymasis visą gyvenimą. Tokia švietimo sistema privalo užtikrinanti dinamiškai visuomenei būtinų žinių bei gebėjimų įgijimą ir tobulinimą, sukurti visų besimokančių asmenų polinkius ir gabumus atskleidžiančias programas, remti gabių vaikų akademinį, kūrybinį ir neformalųjį ugdymą.

Lietuvos švietimo sistema, atliepdama ES švietimo ir mokymo politikos kryptis bei įvairius nacionalinio ir Europos lygmens dokumentus, yra grindžiama humanistinėmis idėjomis, kurių pagrindu įtvirtinamas holistinis (visuminis) požiūris į asmenį. Švietimo tikslai yra susiję su pagrindiniais humanistinės pedagogikos principais: tikėjimu vaiko galimybėmis, jo savitumo atskleidimu, asmenybės gerbimu ir stiprinimu (Bitinas, 2000). Kiekvienos demokratinės valstybės, siekiančios visapusiško socialinio vystymosi, tikslas yra žmogaus teisės mokytis, nepriklausomai nuo jo fizinio ar psichinio išsivystymo, socialinės padėties, pripažinimas. Galima teigti, jog asmenų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, visapusiško ugdymo(si) svarbos pripažinimas laikomas neatsiejama visuomenės vystymosi bei švietimo sudedamąja dalimi, todėl šiandien Lietuvos ir tarptautiniuose švietimo dokumentuose, mokslo darbuose, ugdymo programose ir metodinėse priemonėse plačiai aptariamas įtraukusis ugdymas. R. Girdzijauskienė ir kt. (2018) teigia, kad įtraukusis požiūris į ugdymą turėtų atkreipti dėmesį į visų besimokančiųjų gabumus, pajėgumus, domėjimąsi, mokymosi stilius, ekonominius bei sociokultūrinius ypatumus ar tautinius tapatumus.

Meninio ugdymo svarbą, dirbant su mokiniais, turinčiais specialiųjų ugdymo(si) poreikių, pabrėžė E. Musneckienė (2014), J. Allan (2014), C. Gous-Kemp (2014), K. Slovenko ir kt. (2016) bei J. B. Crockett (2017). Jų nuomone, menas galėtų būti panaudotas kaip pagalba mokytojams, siekiant išspręsti kai kurias įtraukiojo ugdymo, socialinės integracijos

problemas, taip pat lavinti, tobulinti mokinių akademinįs įgūdžius. Pasak mokslininkų (Aleksienė ir kt., 2009), meninės veiklos su specialiujų ugdymo(si) poreikių turinčiais vaikais pagrindinis tikslas – sąlygoti ugdymo(si) ir socializacijos procesus. Tai galimybė pritaikyti meninę aplinką ir veiklą, atsižvelgiant į asmens poreikius, interesus, įgūdžius, gebėjimus; paskatinimas atsiskleisti bei išreikšti save, motyvacija bendrauti ir bendradarbiauti. Meninis ugdymas svarbus įvairių mokinių kompetencijų ugdymo procesams. V. Ivaniušinos ir kt. (2015), K. Bugaj (2016) nuomone, specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų socializacijos problemų sprendimas, tarpusavio sąveikos skatinimas, savigarbos ugdymas, bendruomeniškumo jausmas bei bendrojo pasitenkinimo ugdymosi procesu jausmas gali būti stiprinami pasitelkus meninį ugdymą meno ir muzikos mokyklose.

Nemažai autorių (Raudeliūnaitė, 2009; Gudonis, 2002; Gudonis ir kt., 2017), nagrinėjančių regos sutrikimų turinčių vaikų edukacinę situaciją, iškelia socialinių įgūdžių ugdymą kaip svarbų asmens socialinės integracijos veiksnį. Mokslinėje literatūroje socialiniai įgūdžiai dažniausiai apibrėžiami asmeniniame ir socialiniame kontekste bei siejami su asmens santykiais su savimi, asmens santykiais su kitais žmonėmis bei asmens santykiais su veikla. Regos sutrikimų turinčių mokinių iššūkiai yra socialinė integracija, bendravimas bei emocinė būseną, apimanti asmens sutrikimo suvokimą, požiūrį į jį bei motyvaciją ugdytis ir tobulėti. Ugdymo įstaigos turėtų atkreipti dėmesį į mokinių savi-realizacijos tikslus bei jų įtraukimą į socializacijos procesą, sudaryti sąlygas vaikams, turintiems skirtingų asmeninių patirčių, įgyti vienodų asmeninių, bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijų.

Tačiau, nors ES ir Lietuvos teisės aktai bei kiti strateginiai ugdymo tikslus ir prioritetus apibrėžiantys dokumentai reglamentuoja asmeninių mokinių kompetencijų ugdymo svarbą, taip pat neformaliojo švietimo reikšmę, specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių integravimo į šalies švietimo sistemą būtinumą, egzistuoja mažas šių sričių tarpusavio priklausomybės pagrindimas ir mokslinis iširtumas. Remiantis lietuvių ir užsienio autorių moksliniais tyrimais ir mokslinės literatūros apžvalga, galima teigti, jog meninė veikla specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams sudaromos sąlygos stiprinti asmeninę kompetenciją. Tačiau trūksta tyrimų, analizuojančių mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninių kompetencijų ugdymą(si) muzikos mokyklose per neformaliojo ugdymo ir formalųjį švietimą papildančias muzikos ir meno programas. Todėl **tyrimo problema** formuluojama klausimu – *kokios yra mokytojų įžvalgos apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymą?*

Tyrimo objektas – mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymas.

Tyrimo tikslas – atskleisti mokytojų įžvalgas apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymą muzikos mokyklose.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir Europos Sąjungos bei Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių švietimo, neformaliojo ugdymo bei mokymosi ir švietimo pagalbos specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams, tikslus ir organizavimo ypatumus, analizė; turinio analizės tyrimo strategija pagrįstas kokybinis tyrimas, naudojant pusiau struktūruoto interviu ir stebėjimo duomenų rinkimo būdus.

Tyrimo metodika ir organizavimas

Pristatomo tyrimo metodologinis pagrindimas paremtas humanistinio ugdymo filosofinės koncepcijos ir įtraukiojo ugdymo nuostatomis. Pasirinkta kokybinė turinio (content) analizės strategija apibrėžiama kaip nestruktūruotos socialinės informacijos struktūravimas pagal kiekybinę arba kokybinę perspektyvą (Bitinas, 2006).

Tyrimui, kuris atliktas dviejose muzikos mokyklose (Vilniuje ir Vilniaus rajone), ugdančiose regos sutrikimų turinčius mokinius, sudaryta kriterijaus imtis. Tyrimo dalyvės – penkios atskirų dalykų mokytojos (viena – fortepijono, viena – akordeono, dvi – vokalo ir viena solfedžio), kurių pedagoginio stažo vidurkis – 24 m., o patirtis, dirbant su regos sutrikimų turinčiais mokiniais, vidutiniškai siekia devynerius metus. Tyrimo tikslui pasiekti naudotas pusiau struktūruotas interviu (1 pav.).

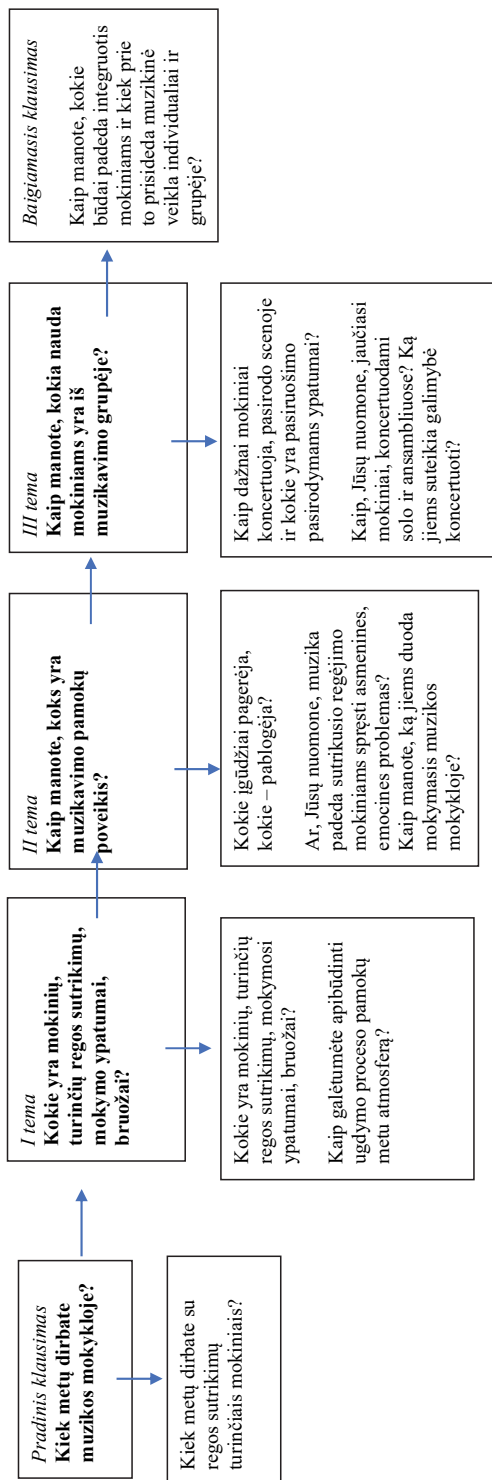
Mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymo teoriniai aspektai

Kaip teigia mokslininkai, regos sutrikimų turinčių mokinių iššūkiais gali būti socialinė integracija, bendravimas bei emocinė būsena, apimanti savo sutrikimo suvokimą, požiūrį į jį bei motyvacija ugdytis ir tobulėti. Regėjimo sutrikimai riboja vaikų gyvenimo patirtį, darbo greitį, motorinį vystymąsi ir orientaciją, praktinių įgūdžių įgijimą. Tokiu atveju sutrinka vaikų mokymosi procesas, socialinis ir emocinis vystymasis. Todėl ugdymo tikslais tampa mokinių savirealizacijos siekis bei asmeninės, bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijų tobulinimas (Gudonis ir kt., 2017, Temesgen, 2018).

Nemažai lietuvių ir užsienio mokslinių darbų autorių pabrėžia neformalaus švietimo svarbą ugdymo tikslams pasiekti. Anot mokslininkų, dalyvaudami neformaliojo švietimo veikloje mokiniai dažnai pasiekia geresnių mokymosi rezultatų, išsiskiria didesniu aktyvumu, aukštesniu atsakomybės lygiu, įvairesnės tampa jų nuomonių raiškos galimybės, pozityvėja elgesys, stiprėja teigiamos nuostatos mokyklos atžvilgiu. Toks ugdymas padeda mokiniams pažinti save, siekti patenkinti savo prigimtinius poreikius, pasirinkti tolesnės veiklos kelią (Gražulis, 2013; Žygaitienė ir kt., 2015; Juškienė ir kt., 2019).

Meninio ugdymo reikšmė įvairiems pažinimo, gebėjimų, kompetencijų ugdymo procesams, dirbant su specialiuųjų ugdymo(si) poreikių turinčiais mokiniais, pabrėžiama ir lietuvių, ir užsienio mokslininkų darbuose, akcentuojant vertybių, saviraiškos, tapatumo, nuotaikų atpažinimo, savigarbos, emocijų raiškos, pozityvumo, kūrybiškumo, priklausymo grupei, socializacijos ugdymą (Allan, 2014; Gous-Kemp, 2014; Vilkelienė, 2015; Vaitkevičienė ir kt., 2016; Crockett, 2017; Roukonen, 2018; Semenova ir kt., 2020).

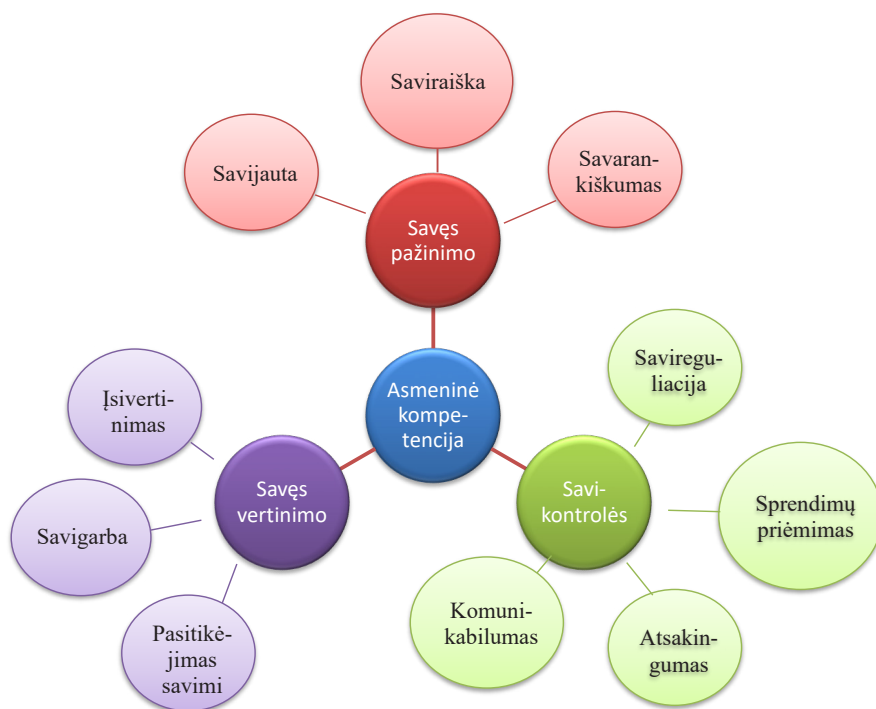
Mokslinėje literatūroje asmeniniame ir socialiniame kontekste apibrėžiami įgūdžiai yra siejami su: 1) asmens santykiais su savimi (intrapersonaliniai), 2) asmens santykiais su kitais žmonėmis (interpersonaliniai), 3) asmens santykiais su veikla (bendradarbiavimo įgūdžiai). Intrapersonaliniai įgūdžiai yra viena svarbiausių asmens socialinio funkcionavimo dimensijų. Svarbiausiais intrapersonaliniiais įgūdžiais laikomi savęs pažinimo, savęs vertinimo, savikontrolės įgūdžiai (Raudeliūnaitė, 2009).

1 pav. Interviu su mokytojais schema (sudaryta autorės)

Savęs pažinimo samprata apima savigarbos, pasitikėjimo savimi, savimonės procesus, bendrai padedančius vystyti asmenybei. Savigarba yra vienas iš svarbių regos sutrikimų turinčio asmens požiūrio į save komponentų, sąlygojančių jo didesnę savarankiškumą, pagarbą kitiems, palankumą iš kitų žmonių. Ne mažiau svarbus ir asmens pasitikėjimas savimi – vienas pagrindinių teigiamo savęs vertinimo rodiklių, – kuris grindžiamas asmens tikėjimu savo jėgomis, galimybėmis, drąsa imtis įvairių darbų, tikėjimu savo sėkme, gebėjimu įveikti iškilusius sunkumus. Savęs vertinimas yra vienas iš svarbiausių savimonės darinių, turintis tiesioginį ryšį su visomis asmens gyvenimo bei veiklos sritimis. Jis lemia asmens kasdienės gyvenimo veiklos kokybę, funkcinę nepriklausomybę, įvairius psichologinius ir socialinius išgyvenimus. Savikontrolės įgūdžiai (savitvarda ir savidrausmė) padeda išlaikyti vidinę pusiausvyrą, pozityviai sąveikauti su kitais bei konstruktyviai spręsti kylančias problemas (Raudeliūnaitė, 2009; Mishra, 2013; Heyl ir kt., 2015; Gudonis ir kt., 2017).

Asmenybės formavimasis prasideda nuo jausmų sau, požiūrio į save bei savo mintis, savęs sampratos (susidedančios iš santykių, bruožų, savybių ir socialinių vaidmenų), savigarbos bei pasitikėjimo savimi, tikėjimo galimybe įveikti visus iššūkius. Mokslininkai pabrėžia, kad svarbus kiekvieno asmens veiklos etapas yra savirefleksija, savikontrolės įgūdžių lavinimas, savianalizė ir kritiškas požiūris į rezultatus. Šie veiksniai lemia žmogaus emocinę būklę, mokomosios patirties bei tobulinimosi rezultatus. Asmens kompetencija gali būti įvardijama kaip savivertė, pasitikėjimas savimi, į užduotį orientuota strategija,

2 pav. Asmeninės kompetencijos komponentai (sudaryta autorės)

empatiija. Asmens savijauta, savivertė ir pasitenkinimas gyvenimu tiesiogiai siejami su integracija ir dalyvavimu bendruomeniniame gyvenime. Mokinių asmeninės kompetencijos ir žinios leidžia greitai prisitaikyti prie pokyčių, mokyti visą gyvenimą, suteikia galimybę veikti, imtis įvairių veiklos rūšių, padeda būti sėkmingiems, aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime ir tobulinti asmenybę (Garcia-Poole ir kt., 2018; Fletcher ir kt., 2018; Radovan, 2019; Semenova ir kt., 2020).

Remiantis mokslininkų teiginiais apie asmeninę kompetenciją apimančių įgūdžių grupes, buvo sudarytas asmeninės kompetencijos komponentų modelis – išskirti asmeninės kompetencijos komponentai bei galima jų raiška (žr. 2 pav.). Pateikti komponentai orientuoti į trijų įgūdžių rūšis: savęs pažinimo (savijauta, saviraiška, savarankiškumas), savęs vertinimo (įsivertinimas, savigarba, pasitikėjimas savimi), savikontrolės (savireguliacija, sprendimų priėmimas, atsakingumas, komunikabilumas).

Tikslingas regos sutrikimų turinčių mokinių asmeninės kompetencijos ugdymas dalyvaujant meninėje veikloje padeda regos sutrikimų turintiems mokiniams įvairiapusiškai tobulinti asmenybę, ugdyti socialinius įgūdžius, sudaro sąlygas patirti realius santykius, padeda socialinius įgūdžius įtvirtinti ir susieti su praktine patirtimi. Muzikos mokyklos turi galimybę ugdyti mokinius, turinčius regos sutrikimų, individualizuojant ugdymo programas, sudarant sąlygas atskleisti vaikų gabumus ir patenkinti individualius saviraiškos poreikius, puoselėti prigimtines galias, pasirengti atsakingam savarankiškam gyvenimui, suvokti bendrąsias vertybes ir jomis grįsti tolesnį gyvenimą (Vilkeliene, 2013; Skrodzka ir kt., 2015; Daučianskaitė, 2019; Davidova, 2019; Maciver ir kt., 2019).

Tyrimo rezultatai

Interviu rezultatai pirmąją temą (žr. 1 pav.) išryškino mokytojų pastebėjimus, kad regos sutrikimų turintys mokiniai pasižymi gera klausa ir atmintimi. Dirbti su jais yra nesunku, kai reikia įsiminti tekstus, išgirsti melodijas ar natas, groti ar atkartoti jau išmoktą kūrinį, uždavinį ar kt. Išmoktą medžiagą regos sutrikimų turintys vaikai gali atkartoti net po ilgo laiko. Tačiau ugdymo(si) procesą lėtina šiems mokiniams būdingas susikaustymas, įvairios baimės, jaudulys. Mokytojų nuomone, regos sutrikimų turintys mokiniai dažnai būna nedrąsūs, uždari, sunkiai atsipalaiduoja, ypatingai mokymo proceso pradžioje. Vaikams siekti rezultatų sunkiau ir dėl lėtesnio ugdymosi proceso, kurį lemia jų fiziologiniai ypatumai, sutrikimai, taikomi specialūs ugdymo(si) metodai ir būdai. Mokiniai lėčiau įsisavina naujus tekstus (sunku skaityti iš lapo), sujungia kūrinčius grojimui abiem rankomis, jungia dainavimą ir judesį ir t. t. Tačiau visos tyrimo dalyvės sutinka, kad atmosfera pamokų metu yra darbinė, teigiama ir palanki muzikiniam ugdymui(si).

Antrosios interviu temos klausimai atskleidė tyrime dalyvavusių mokytojų požiūrį į regos sutrikimų turinčių mokinių muzikavimo pamokų poveikį vaikų įgūdžiams tobulinti(s), gebėjimams ugdyti(s) bei emociniams ar asmeniniams sunkumams spręsti. Trečiosios interviu temos klausimais siekta atskleisti, koks yra mokytojų požiūris į grupinio muzikavimo naudą mokiniams, turintiems regos sutrikimų. Išskirta bendra visoms kategorijoms tema – *asmeninės kompetencijos ugdymas*, kurią sudaro trys kategorijos (priskirtos įgūdžių rūšys): savęs pažinimo, savęs vertinimo ir savikontrolės.

Kokybinę kategoriją *savęs pažinimo įgūdžiai* sudaro trys subkategorijos (priskirti komponentai): savijauta, saviraiška, savarankiškumas. Remiantis tyrimo dalyvių atsakymais, galima daryti išvadą, jog muzikavimo pamokose yra ugdomi ir tobulinami mokinių, turinčių regos sutrikimų, savęs pažinimo įgūdžiai. Mokytojų nuomone, siekiančiam pažinti save kaip asmenybę vaikui, turinčiam regos sutrikimų, yra svarbi teigiama ir gera savijauta pamokose, sudaromos sąlygos saviraiškai bei savarankiškumui skatinti. Mokytojos nurodė, kad muzikos mokykloje ugdymo proceso metu rūpinamasi teigiama mokinių savijauta: muzikavimas jiems teikia džiaugsmo, pakelia nuotaiką, atpalaiduoja. Mokiniai po muzikavimo pamokų ar koncertų, pasirodymų, jaučiasi pakylėti, pagyvėję, patenkinti savimi. Muzikavimo pamokose ugdoma vaikų empatija, savęs ir kito žmogaus jausmų suvokimas, pažinimas.

Siekdamos atskleisti mokinių kūrybiškumą, skatindamos jų saviraišką, mokytojos muzikos pamokose stengiasi išlaisvinti mokinių teigiamas emocijas, skatina kurti ir improvizuoti, lavinti vaizduotę, vidinę kultūrą. Mokytojos interviu metu nurodė, kad muzikuodami ilgainiui vaikai tampa mažiau užsidarę, laisvesni, drąsesni. Mokiniai bendrauja betarpiškiau, laisviau, atsiskleidžia jų veiklumas, atsiranda noras ir motyvacija rinktis papildomus muzikos dalykus (instrumentus), lankyti kitus užsiėmimus, sportuoti, mokytis kalbų, keliauti ir t. t.

Savęs pažinimo įgūdžio, sudarančio asmeninių mokinių kompetencijų dalį, komponentas *savarankiškumas* muzikos mokyklose yra skatinamas bei ugdomas įvairiai. Tyrimo dalyvių teigimu, pamokose skatinama pratintis prie naujovių, nebijoti naujų dalykų, pokyčių, nenumatytų situacijų. Mokytojos ugdo mokinių savarankiškumą, sprendimų priėmimo įgūdžius, įpročius papildomai groti ir mokytis namuose, atlikti papildomų užduočių. Mokytojos stengiasi parodyti mokiniams, kaip muzikavimo įgūdžiai ir pamokose įgytos žinios gali praversti kasdieniame gyvenime, skatina daugiau savarankiškai domėtis muzikiniu, meniniu, kultūriniu gyvenimu. Interviu metu išryškėjo, kad ilgiau muzikos mokyklą lankantys regos sutrikimų turintys mokiniai yra labiau disciplinuoti, savarankiškesni ir atsakingesni (stengiasi laiku ateiti į pamokas ir sistemingai mokytis).

Pažindami save vaikai pradeda vertinti save, analizuoti savo pažangą bei ieškoti savo vaidmens aplinkinių atžvilgiu. *Savęs vertinimo įgūdžiai* (kategorija) tyrimo metu išskirti į tris komponentus (subkategorijas): įsivertinimas, savigarba, pasitikėjimas savimi.

Tyrimo dalyvavusios mokytojos teigia, kad mokinius įsivertinti skatina bendri koncertai, dalyvavimas renginiuose su kitais mokiniais. Vaikai, mokydamiesi muzikos mokykloje, klausosi kitų grojimo, gali pasirinkti tinkančius ir patinkančius kūrinius, klausyti ir girdėti savo bei kitų klaidas. Anot tyrimo dalyvių, vertindami save mokiniai jaučiasi reikšmingi, turintys žinių bei asmeninę nuomonę, suvokia savo veiksmų pasekmes. Mokytojos, be kita ko, stengiasi per pamokas vaikus dažniau pagirti, padrąsinti, paskatinti mokytis iš klaidų ir patirti sėkmę.

Mokinių, turinčių regos sutrikimų, savigarbos jausmas muzikos mokyklose ugdomas pagyrimais, paskatinimais, motyvavimu. Mokytojos stengiasi įkvėpti vaikus, skirdamos jiems atlikti sunkesnius ir reikšmingesnius kūrinius, parodyti, kad regos negalią turintys vaikai yra lygūs su visais, t. y. taip pat klysta, taip pat sunkiai dirba, kad pasiektų rezul-

tatų. Pasiekę numatytų tikslų, mokiniai, anot tyrimo dalyvių, jaučiasi labiau visaverčiai, reikalingi, ypatingi, pakylėti. Augant savigarbai, didėja ir mokinių pasitikėjimas savimi. Ilgainiui vaikai jaučia vis mažiau baimės (ir pamokose, ir viešuose pasirodymuose, koncertuose), sugeba susikaupti, nebijo suklysti. Muzikavimas padeda jiems tapti emociškai stipresniais, labiau patenkintais savimi ir savo darbo rezultatais.

Mokiniai, einantys savęs pažinimo link bei tobulinantys savęs vertinimo įgūdžius, vis labiau stiprina ir ugdo savikontrolę – gebėjimą kontroliuoti savo emocijas, jausmus, priimti sprendimus dėl atitinkamų veiksmų bei priimti atsakomybę už juos.

Apibendrinus mokytojų teiginius, atitinkančius kokybinės kategorijos *savikontrolė* subkategorijas (komponentus), – savireguliacija, sprendimų priėmimas, atsakingumas, komunikabilumas, galima teigti, kad mokiniai, besiuogdantys muzikos mokyklose, išmoksta prieš atsakingus renginius bei įvykius susikaupti, nugalėti baimes, suvaldyti jaudulį. Muzikavimo pamokose mokytojos skatina bei padeda valdyti emocijas, atsipalaiduoti, susikaupti. Vyksta nuolatinis orientacijos, savireguliacijos įgūdžių tobulinimo procesas, kurio rezultatas – visiškai kitoks vidinis savitvarkos įgūdis bei darbinė, kūrybinė atmosfera pamokose ir viešuose pasirodymuose. Regos sutrikimų turintiems mokiniams muzikavimo pamokos suteikia galimybę drąsiau priimti sprendimus, susijusius su jų norų ar valios reiškimu. Interviu dalyvavusios mokytojos nurodė, kad muzikos mokykloje mokiniams leidžiama pasirinkti papildomų instrumentų ir muzikinių dalykų, pakeisti instrumentinį atlikimą į vokalinį ar atvirksčiai, taip bandant atrasti ir realizuoti save. Mokiniai, įvertinę savo galimybes ir nusiteikę papildomai mokytis namuose, gali rinktis atlikti sudėtingesnius kūrinius. Mokytojos teigia, kad noras muzikuoti suteikia vaikams motyvaciją papildomai dirbti, lankyti pamokas bei kitus užsiėmimus. Kartu pedagogės stengiasi skatinti mokinius rinktis, apsispręsti dėl muzikinio ugdymo tikslų ir uždavinių, taip pat domėtis kita veikla, padedančia meniškai, kultūriškai bei visapusiškai tobulėti.

Sprendimų priėmimas neatsiejamas nuo atsakomybės už savo pasirinkimus. Sistemingas muzikos ir meno mokyklos lankymas, pasak tyrimo dalyvių, ugdo mokinių, turinčių regos sutrikimų, atsakingumą. Muzikavimas įpareigoja nuolat lankyti pamokas, atlikti užduotis (groti, dainuoti, klausytis muzikos ir t. t.) namuose, būti atsakingiems už padarytą pažangą. Mokiniai suvokia, kad siekiant rezultato svarbus nuolatinis pamokų lankymas, savarankiškas darbas, atsakingas požiūris.

Interviu su mokytojomis leido suprasti, kad mokiniai, turintys regos sutrikimų, ne tik sėkmingai atlieka kūrinius bei muzikuoja atskirai, bet ir noriai dalyvauja grupiniame, ansambliniame muzikavime. Mokytojų teigimu, ansamblinis muzikavimas muzikos mokyklose bei koncertinė veikla yra nuolatinis meninio ugdymo procesas. Tyrimo dalyvių nuomone, bendras muzikavimas ir darbas grupėse skatina mokinius, turinčius regos sutrikimų, ne tik groti kartu, bet ir drąsiau reikšti mintis, daugiau bendrauti, laisviau komunikuoti. Muzikos mokyklą lankantys mokiniai atsiduria kitose erdvėse, tarp naujų žmonių, tačiau juos sieja bendras tikslas ir pomėgiai. Kartu mokymdamiesi jie suvokia tarpusavio priklausomybę (grojimas kartu ir atsakomybė už savo partijos atlikimą), mokosi klausytis kitų. Vaikai jaučiasi svarbūs, reikalingi, ypatingi. Būdami dalimi tam tikros muzika ir menu besijungiančios grupės, mokiniai laikui bėgant pradeda patys inicijuoti

bendrą veiklą, stengiasi dažniau dalyvauti koncertuose ir bendruose renginiuose. Komunikaciniai įgūdžiai, pasak mokytojų, vėliau persikelia į mokinių kasdienį gyvenimą ir kitas ugdymo(si) sritis. Kalbant apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, grupinę veiklą ir komunikacinių gebėjimų tobulinimą, paaiškėjo, kad muzikinė veikla padeda mokiniams integruotis ne tik švietimo įstaigoje, bet ir bendruomenėje.

Interviu dalyvės buvo vieningos nuomonės apie mokinių, turinčių regos sutrikimų, ugdymo(si) muzikos ir meno mokykloje naudą ir įtaką jų asmeninės kompetencijos ugdymui(si), tvirtindamos, kad muzikos mokyklos lankymas keičia mokinių požiūrį į gyvenimą ir vertybes, plečia akiratį. Vaikai tobulėja ir kaip muzikai, ir kaip asmenybės, kitaip reaguoja į gyvenimo iššūkius ir sunkumus, tampa atviresni, daugiau bendrauja, išmoksta valdyti kūną ir emocijas. Muzika kai kuriems tampa gyvenimo prasme, motyvuoja įvairiems darbams, padeda įvaldytus įgūdžius taikyti kitose veiklose ar gyvenimo srityse. Vaikai, ugdydamiesi asmeninę kompetenciją, išmoksta ieškoti ir rasti savo vietą, vaidmenį įvairiose grupėse ir integruotis į visuomenę, jausdamiesi lygiaverčiais jos nariais.

Diskusija

Lietuvių ir užsienio šalių mokslininkų nuomone (Vilkėlienė ir kt., 2014; Musneckienė, 2014; Allan, 2014; Vaitkevičienė, 2016; Slovenko, 2016; Crockett, 2017), neformalusis meninis ugdymas turi didelę reikšmę specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių įvairių kompetencijų ugdymui(si). Ugdymas menu svarbus mokinių bendrosioms ir specialiosioms kompetencijoms, gebėjimams, interesams atsiskleisti, asmenybės raidai, ugdymuisi ir tobulėjimui. Šiame straipsnyje pristatyto tyrimo rezultatai patvirtina minėtų autorių nuomonę apie meninio ugdymo reikšmę mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymo(si) poreikių.

Interviu dalyvavusių mokytojų teigimu, meninis ugdymas kuria individualią pedagogiką, atitinkančią kiekvieno vaiko unikalų atvejį. Mokytojų nuomone, meninis ugdymas yra orientuotas į kūrybingos, kritiškai mąstančios ir gebančios priimti sprendimus asmenybės ugdymą. Užsiėmimai muzikos mokyklose (teikiančiose neformaliojo švietimo paslaugas) skatina vaikus drąsiau reikšti mintis, daugiau bendrauti, laisviau komunikuoti, inicijuoti bendras veiklas, komunikacinius įgūdžius panaudoti kasdieniame gyvenime.

Apibendrinus įvairių autorių (Raudeliūnaitė, 2009; Vilkėlienė, 2013; Mishra, 2013; Heyl ir kt., 2015; Varela ir kt., 2016; Gudonis ir kt., 2017) nuomonę apie kompetencijas, kurios yra ugdomos ir gali būti tobulinamos pasitelkiant meninę veiklą, galima teigti, jog muzikos mokyklos yra palanki terpė ugdyti vaikų asmeninę kompetenciją – savęs pažinimo, savęs vertinimo ir savikontrolės įgūdžius. Pristatytas tyrimas parodė, jog minėti asmeninę kompetenciją sudarantys įgūdžiai yra tobulinami ir ugdomi muzikine veikla per formalųjį švietimą papildantį ugdymą. Pedagogų manymu, savęs pažinimo ugdymas atsiskleidžia per mokinių empatijos, savęs ir kito žmogaus jausmų suvokimo, pažinimo ugdymą. Mokytojos teigė ugdančios mokinių savarankiškumą, sprendimų priėmimo įgūdžius, stengiasi parodyti, kaip muzikavimo pamokose įgytos žinios gali praversti kasdieniame gyvenime.

Pasak V. Umbrasienės (2015), E. Skrodzkos ir kt. (2015) bei P. Haber-Curran (2015), neformalusis švietimas ugdo asmeninę kompetenciją, padedančią tobulinti ir naudoti socialinės kompetencijos gebėjimus kasdieniame gyvenime. Muzika gali būti vienas svarbiausių mokinių, turinčių regos sutrikimų, raidos stimulų. Mokslininkų nuomonę patvirtina tyrime dalyvavusių mokytojų teiginiai. Pedagogės nurodė, kad noras muzikuoti teikia vaikams motyvacijos papildomai dirbti, lankyti pamokas bei kitus užsiėmimus. Pasak tyrimo dalyvių, muzikavimas prisideda prie komunikavimo įgūdžių tobulinimo. Nuolatinis sistemingas muzikavimas tobulina asmeninę mokinių, turinčių regos sutrikimų, kompetenciją, kuria pasiekama platesnės socializacijos ir gilesnės visuotinės integracijos.

Išvados

Tikslingas mokinių, turinčių regos sutrikimų, asmeninės kompetencijos ugdymas(is) gali padėti formuotis bei įtvirtinti susiformavusius socialinius įgūdžius, išplėsti juos praktine patirtimi. Dalyvavimas įvairioje asmeninę kompetenciją ugdančioje muzikinėje veikloje padeda mokiniams įvairiapusiškai tobulėti kaip asmenybėms, sudaro sąlygas patirti realius santykius, padeda socialinius įgūdžius įtvirtinti ir susieti su praktine patirtimi.

Remiantis tyrimo duomenimis, muzikos mokyklose regos sutrikimų turinčių mokinių savęs pažinimo įgūdžiai ugdomi rūpinantis teigiama mokinių savijauta, skatinant jų empatiją, savęs ir kito žmogaus jausmų suvokimą, pažinimą, stengiantis kelti vaikų teigiamas emocijas, skatinant juos kurti ir improvizuoti, lavinti vaizduotę, vidinę kultūrą. Mokytojos ugdo mokinių savarankiškumą, sprendimų priėmimo gebėjimus, stengiasi parodyti, kaip muzikavimo įgūdžiai ir pamokose įgytos žinios gali praversti kasdieniame gyvenime.

Savęs vertinimo įgūdžiai tobulinami suteikiant mokiniams galimybę pasirinkti, klausyti ir girdėti savo bei kitų klaidas, vertinti save, turėti asmeninę nuomonę, suvokti savo veiksmų pasekmes. Savigarbos jausmas ugdomas pagyrimais, paskatinimais bei motyvavimu. Augant savigarbai, didėja ir mokinių pasitikėjimas savimi. Muzikavimas padeda jiems tapti emociškai stipresniais, labiau patenkintais savimi ir savo darbo rezultatais.

Savikontrolės įgūdžių muzikos mokyklose mokiniai įgyja mokydamiesi susikaupti, nugalėti baimes, valdyti jaudulį, atsipalaiduoti. Mokiniams suteikiama galimybė drąsiau priimti sprendimus, keliama motyvacija papildomai dirbti, lankyti pamokas bei kitus užsiėmimus.

Mokytojų nuomone, sistemingas muzikos mokyklos lankymas ugdo mokinių savarankiškumą ir atsakingumą. Interviu su mokytojomis leido pastebėti, kad bendras muzikavimas ir darbas grupėse skatina mokinius, turinčius regos sutrikimų, ne tik groti kartu, bet ir drąsiau reikšti mintis, daugiau bendrauti, laisviau komunikuoti.

Literatūra

1. Aleksienė, V., Zvicevičienė, S. (2009). *Lietuvių etnografija autiškiškiems vaikams: ugdymo ir terapijos aspektai*: Mokslo studija. Vilnius: UAB Ciklonas.
2. Allan, J. (2014). Inclusive education and the arts. *Cambridge Journal of Education*, 44(4), 511–523.

3. Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
4. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
5. Bugaj, K. (2016). Good News in Inclusive String Music Education: Adaptive Strategies for the Classroom. *General Music Today*, 29(3), 30–32.
6. Crockett, J. B. (2017). Legal Aspects of Teaching Music Students with Disabilities. *Music Educators Journal*, 104(2), 45–50.
7. Daučianskaitė, A. (2019). Parental Involvement In A Child's Musical Education. *Holistic Learning*, 4. <http://dx.doi.org/10.7220/2351-7409.4.4>
8. Davidova, J. (2019). Music Teacher's Competences in the 21st Century. *Pedagogika*, 134(2), 99–108.
9. Fletcher, T. S., Lawrence, S. S. (2018). Art Making and Identity Formation in Children and Adolescents with Differing Social Behaviors. *Journal Of Creativity In Mental Health*, 13(2), 185–205.
10. García-Poole, C., Byrne, S., Rodrigo, M. J. (2018). Adolescent lifestyle profiles and personal and community competences. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(5), 531–547.
11. Girdzijauskienė, R., Sakadolskienė, E. (2018). Būsimųjų muzikos mokytojų rengimas įtraukiamam ugdymui. *Pedagogika*, 131(3), 48–66.
12. Gous-Kemp, C. (2014). The creative use of music in inclusive education: Bringing harmony to the classroom. *Education As Change*, 18(1), 191–206.
13. Gražulis, D. (2013). *Asmeninių ir sportinių kompetencijų raiška jaunųjų futbolininkų ugdymo(si) procese. Daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
14. Gudonis, V. (2002). Neregijų kūrybingumo fenomenas istorijos raidoje. *Specialusis ugdymas*, 1(6), 100–103.
15. Gudonis, V., Klopota, Y. (2017). Features of Interpersonal Interaction of Blind and Visually Impaired Youth with Student Group. *Pedagogika*, 125(1), 132–142.
16. Haber-Curran, P., Allen, S. J., Shankman, M. L. (2015). Valuing Human Significance: Connecting Leadership Development to Personal Competence, Social Competence, and Caring. *New Directions For Student Leadership*, 145, 35–46.
17. Heyl, V., Hintermair, M. (2015). Executive Function and Behavioral Problems in Students with Visual Impairments at Mainstream and Special Schools. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, July–August, 3–27.
18. Ivaniushina, V., Aleksandrov, D. (2015). Socialization Through Informal Education: The Extracurricular Activities of Russian Schoolchildren. *Russian Education and Society*, 57(4), 189–213.
19. Juškienė, V., Stasiulienė, V. (2019). Mokyklos ir šeimos komunikacijos modelis. *Pedagogika*, 133(1), 227–247.
20. *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. (2012). Prieiga per internetą: <<https://www.lietuva2030.lt/>>.
21. Maciver, D., Rutherford, M., Arakelyan, S., Kramer, J. M., Richmond, J., Todorova, L., Romero-Ayuso, D., Nakamura-Thomas, D., Velden, M., Finlayson, I., O'Hare, A., Forsyth, K. (2019). Participation of children with disabilities in school: A realist systematic review of psychosocial and environmental factors. *Systematic realist review: School participation and disability*, January 29, 1–22.
22. Mishra, V. (2013). A Study of Self-Concept in Relation to Ego-Strength of Sighted And Visually Impaired Students. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 4(1), 19–29.
23. Musneckienė, E. (2014). Meninio ugdymo integralumo problema meno kaitos ir vizualiosios kultūros kontekste. *Pedagogika*, 114(2), 167–179.
24. Radovan, M. (2019). Cognitive and Metacognitive Aspects of Key Competency “Learning to Learn”. *Pedagogika*, 133(1), 28–42.
25. Raudeliūnaitė, R. (2009). Sutrikusio regėjimo paauglių socialinių įgūdžių tyrimas: intrapersonalinis aspektas. *Specialusis ugdymas*, 1(20), 64–73.
26. Ruokonen, I. (2018). ‘I – from dreams to reality’: A Case Study of Developing Youngsters’ Self-

Efficacy and Social Skills through an Arts Educational Project in Schools. *The International Journal of Art & Design Education*, 10, 112–138.

27. Semenova, M., Bykovskaya, M. (2020). Aesthetic Paradigm of Art: a Role in Shaping Human Future. *Pedagogika*, 138(2), 116–130.

28. Skrodzka, E., Furmann, A., Bogusz-Witczak, E., Hojan, E. (2015). Comparison of Effects of Auditory and Music Training of Blind or Visually Impaired Young People on Performance in Selected Auditory Tasks. *Acta Physica Polonica A*, 128(1), 29–35.

29. Slovenko, K., Thompson, N. (2016). Social pedagogy, informal education and ethical youth work practice. *Ethics and Social Welfare*, 10(1), 19–34.

30. Temesgen, Z. (2018). School Challenges of Students with Visual Disabilities. *International Journal of Special Education*, 33(3), 510–523.

31. Umbrasienė, V. (2015). Muzika ir muzikologijos virsmai kognityvinių mokslų kontekste. *Ars et Praxis*, 3, 11–24

32. Vaitkevičienė, A., Jokubauskienė, O. (2016). Dailinio ugdymo programos realizavimo ypatumai specialiųjų poreikių turintiems ugdytiniais: pedagogų požiūris. *Specialusis ugdymas*, 2 (35), 38–85.

33. Varela, L. L., Reyes, Z. Q., Rungduin, T. T. (2016). Development of a Guidance Model on Personal and Social Competence for Kindergarten Pupils. *The Normal Lights*, 10(2), 65–88.

34. Vilkelienė, A. (2013). *Ypatingųjų mokinių meninis ugdymas: Mokslo darbų apžvalga*. Vilnius: Edukologija.

35. Vilkelienė, A. (2015). Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių meninis ugdymas: tikslai ir principai. *Pedagogika*, 118(2), 239–253.

36. Vilkelienė, A., Kulikauskienė, K. (2014). Neįgaliųjų gyvenimo kokybės individualieji ir socialiniai aspektai meninio ugdymo kontekste. *Pedagogika*, 114(2), 209–220.

37. Žygaitienė, B., Sinkevičienė, J. (2015). Neformalusis technologinis vaikų ugdymas Vilniaus mieste. *Pedagogika*, 119(3), 60–72.